

Uppföljning folkhälsa

- För Regionstyrelsen maj 2022

Den här rapporten ger en sammanfattad uppföljning av Region Jämtland Härjedalens folkhälsoarbete med utgångspunkt i mål och uppdrag som beskrivs under rubriken *Ett friskare liv* i Regionstyrelsens verksamhetsplan. Den baseras även på länets folkhälsopolicy som vägleder de gemensamma ambitionerna för folkhälsoarbetet och som tillsammans med det nationella folkhälsopolitiska ramverket med sitt tydliga fokus på jämlik hälsa utgör en grund för arbetet. Därtill sätter det folkhälsopolitiska programmet för norra regionerna 2020–2024, ramarna för utvecklingen av långsiktig samverkan med övriga regioner i norr inom tre prioriterade områden: jämlik och jämställd hälsa, psykisk hälsa, hälsosamma levnadsvanor.

Så sent som i oktober 2021 mottog Regionstyrelsen den senaste uppföljningen av folkhälsa där det i stora drag redogjordes för arbetet under 2021 och läget i prioriterade områden. Mål som då återstod att hantera utifrån styrelsens verksamhetsplan inkluderade arbete med Riktade Hälsosamtal, hbtqi- och mångfaldsdiplomering samt angående kultur och hälsa. Alla dessa återkommer i rapporten. Då det ännu är tidigt att redogöra för årets måluppfyllelse ges ingen utförlig beskrivning av fastställda målvärden inför 2022, snarare korta nedslag i nuläget inom de områden som regionstyrelsen valt att prioritera. I oktoberuppföljningen redogjordes även för Folkhälsoenhetens omorganisering och utveckling som en central stödfunktion till organisationens folkhälsoarbete. För en utförligare redogörelse av enhetens arbete hänvisas till HOSPA:s verksamhetsberättelse.

Rapporten avslutas med en kort internationell utblick med fokus på Europeiska Unionens program EU för hälsa 2021-2027.

Folkhälsoarbetet i Region Jämtland Härjedalen

Regionstyrelsen och nämnderna har gemensamt ett ansvar för regionens folkhälsoarbete som bedrivs utifrån, skade- och sjukdomsförebyggande, hälsofrämjande och samhällsmedicinska perspektiv. En förutsättning för att sluta påverkbara hälsoklyftor är att inkludera hälsa i alla politikområden; såväl genom hälsofrämjande och förebyggande arbete inom hälso- sjukvården, kännetecknat av ett systematiskt jämlikhetsfokus; som att integrera perspektiven i det regionala tillväxtarbetet och utvecklingsansvaret. I verksamhetsplanen fastställs att det förebyggande folkhälsoarbetet ska utvecklas i samverkan mellan verksamheter och med utgångspunkt i folkhälsopolicyn. Internt sker detta bland annat genom ambitionen att i högre grad använda den läns-gemensamma folkhälsopolicyn i regionstabens arbete med att utveckla folkhälsa (mål i RS VP 2022). Dialog har förts med stabens ledningsgrupp och workshops med chefer och verksamheter planeras för att identifiera behov och utveckling av process- och metodstöd.

Länets gemensamma samverkansform för folkhälsofrågor är Folkhälso-z. Under 2021 hölls planerligt 4 möten, hittills under 2022 har ett möte hittills hållits. Under 2021 utvecklades en ny arbetsform med temagrupper för tjänstepersoner. Utifrån en av dessa har

länsstyrelsens lett ett arbete med en regional ANDTS-strategi som beräknas slutföras och tas till beslut under första halvan av 2022. Den andra temagruppen har fokus på rörelse för alla, sammansättningen är kommun- och regionrepresentanter, representant från länsstyrelsen samt RF SISU Jämtland Härjedalen. Ett initiativ som utvecklas utifrån denna arbetsgrupp är att regionen tillsammans med länsstyrelsen och sju kommuner (Åre undantaget) kommer tillgängliggöra kartlagda promenadlingor i naturen som vårighetsgraderas och presenteras utifrån tillgänglighet och svårighetsgrad. Detta ses även som ett led i att skapa enkla och strukturerade möjligheter för vårdpersonal att skriva ut FaR (fysisk aktivitet på recept samt att sänka tröskeln för patienter att utföra fysisk aktivitet från ordination till utförandet.

Förutom ovan nämnda arbete sker utvecklingen på ett flertal områden för att uppnå målet att utveckla samarbeten med förenings- och näringsliv för att därigenom kunna utveckla invånarnas delaktighet och engagemang för sin hälsa. Några exempel ges som följer. Vidare på fysisk aktivitet bedrivs ett samarbete med Friskis och Svettis för träning vid cancer, projektet inleddes under 2021 med hjälp av projektmedel från regionalt cancercentrum norr. Trots restriktioner gav samarbetet möjligheter att inleda grupper på ett sätt som inte var möjligt i andra län som deltog i projektet, tidiga resultat visade på goda erfarenheter av deltagare. Projektet utvärderas och dialog om fortsättning förs.

Under början av 2022 har en utredning om hur regionen kan utveckla arbetet med brukarinflytande påbörjats. Den beräknas fortgå under året. Brukarorganisationer är även representerade i det regionala utvecklingsarbetet kring antistigma och suicid.

Regionen deltar i en styrgrupp kopplad till ett utvecklingsprojekt för att stärka invånarens delaktighet som Hej Främling bedriver i stadsdelen Torvalla i Östersund.

Ytterligare utvecklingsmöjligheter för att stärka samarbeten och engagemanget för den egna hälsan finns även i arbetet med hälsoguider och hälsoinformatörer. Därtill utvecklas samarbeten inom föräldraskapsstöd, samt inom mobiliseringen mot droger som är bred myndighetssamverkan tillsammans med civilsamhälle och näringsliv.

Under 2021 utvecklades ett regionalt utvecklingsarbete i samverkan med Folkhälsomyndigheten för att minska antistigma inom psykisk hälsa och suicid, som nu har beviljats en treårig förlängning. Arbetet inkluderar bland annat insatser mot prioriterade målgrupper, utveckling av utbildningskatalog för beprövade grundläggande utbildningar inom området psykisk hälsa och suicidprevention riktad till personal inom regionen samt en bredd av informationsinsatser riktad till allmänhet, personal, chefer och politiker. Genom förlängningen av utvecklingsarbetet har en operativ funktion i samiska utvecklingsfrågor kunnat tillsättas för att stärka förankringen och samordningen av insatser riktade mot den samiska befolkningen. Detta är ett led i att uppnå målet i regionstyrelsens verksamhetsplan att minska diskriminering och psykisk ohälsa bland samer. Förlängningen ger även möjlighet att fortsätta utveckla konceptet hälsoguider för att genomföra riktade insatser med fokus på att öka kunskap och hälsolitteracitet för migranter.

Även HBTQI- och mångfaldsdiplomeringen ingår som ett delprojekt i antistigmaarbetet. Målet för 2021 om att hbtqi- och mångfaldsdiplomera fyra verksamheter inom regionen fullföljdes. För 2022 planeras att genomföra åtta diplomeringsomgångar, varav tre av dessa kommer att erbjudas kommuner då arbetet delvis finansieras av länsgemensamma medel ur uppdrag psykisk hälsa. Mätningar för att följa hur deltagare upplever att de får med sig ny kunskap från utbildningen kommer att genomföras, enligt målsättningen i styrelsens verksamhetsplan. För tillfället pågår utbildning i tre av regionens verksamheter;

Medicinnmottagningen, Kirurg- Uroterapi- och Bäckebottenmottagningen samt Arbetsterapeut- och sjukgymnastheten.

Riktade hälsosamtal och levnadsvanor

Två mål i styrelsens verksamhetsplan relaterar till utvecklingen av riktade hälsosamtal: *att i högre grad stödja personer med ohälsosamma levnadsvanor samt att skillnaden i deltagande i hälsosamtal mellan olika områden ska vara så liten som möjligt.*

Breddinförandet av riktade hälsosamtal är nu igång över i stort sett hela länet, i slutet av mars hade drygt 120 samtal genomförts. Det är ännu tidigt att säga något om utfall eller hur deltagande fördelar sig i befolkningen då samtalen planeras under året utifrån förutsättningar på respektive hälsocentral. I nuläget läggs stort fokus från centralt håll på att stödja process och arbetssätt, bland annat finns veckovisa öppna träffar och frågestunder för samtliga samtalsledare samt möjlighet att boka enskild support eller med en hel arbetsgrupp. Hur tider bokas och kontaktförsök följs noggrant för att dra lärdom av erfarenheter. Kommunikationsplan följs, affischer och väntrumstv finns tillgängligt med information om hälsosamtalen. Inom kort kommer även möjligheter att regionens hälsoguider fungerar som stöd kring riktade hälsosamtal att utvecklas.

Vad gäller att arbeta med åtgärder utifrån riktade hälsosamtal finns stöd för verksamheter genom utbildningar och metodstöd för att sätta in åtgärder. Det inkluderar exempelvis tobaksavvänjarutbildningar, FaR-förskrivningar samt samtal och råd om matvanor. Utvecklingsuppdrag primärvården är en viktig metod för att utveckla arbetet med att upptäcka och förebygga ohälsosamma levnadsvanor, utifrån vilket hälsocentraler ges möjlighet att utveckla metoder och struktur för arbetet i dialog med Folkhälsoenheten. De enheter som beviljades utvecklingsmedel för 2021–22 deltog i pilotinförandet av riktade hälsosamtal och kommer följas upp under våren.

Under första delen av 2022 har ett nationellt vårdprogram för levnadsvanor som tagits fram inom ramarna för kunskapsstyrningen publicerats, som därmed tillför ytterligare stöd i arbetet med levnadsvanor. Arbeta med att identifiera behov av kunskapsutbredning och stöd pågår, en gapanalys kommer att genomföras inom det för 2021 nystartade lokala programområdet (LPO) för Levnadsvanor.

Kultur och Hälsa

Mål i regionstyrelsens verksamhetsplan: *det strategiska arbetet i länet gällande samverkan mellan kultur och folkhälsa ska utvecklas*

I slutet på 2021 togs beslut om att införa kultur på recept utifrån ett förslag om en treårig utvecklingsperiod. Arbetet utvecklas i samverkan mellan Folkhälsoenheten, HOSPA och område kultur på regional utveckling där den senare nyligen rekryterat en kultursamordnare som utvecklar dialog med kulturaktörer.

2021 beviljades som tidigare rapporterats sex projekt medel för kulturprojekt i länet som bidrar till en förbättrad upplevd hälsa hos länets befolkning. I skrivande stund planeras för en spridningskonferens av dessa projekt till tidig höst, redan nu kan dock utvärderas positiva resultat inte minst i form av inkludering av prioriterade målgrupper över stora delar av

länet. Arbetet utförs i samverkan mellan samrådsorganen Folkhälso-Z och KulturZ och vidare dialog om kommande aktiviteter hålls mellan dess presidier.

Folkhälsodata

Under 2022 genomförs Hälsa på lika villkor (HLV) med extra urval, den är i skrivande stund ute hos 9600 länsbor och data förväntas levereras under hösten. RJH är en av 12 regioner i landet som köpt till extra urval i år.

Region Jämtland Härjedalen samordnar, enligt beslut i regionens samverkansråd 2017-03-20, tre länsgemensamma befolkningsundersökningar: Hälsa på lika villkor, Hälsosamtal i skolan och CAN:s nationella skolundersökning (tidigare skolevers drogvanor).

Erfarenheterna från resultat och arbetsätt av dessa utgör en viktig grund i uppdraget *att utveckla ett systematiskt folkhälsoarbete, gemensamt mål för folkhälsa, och ett samlat grepp kring folkhälsodata*. Det finns även incitament till att tydliggöra regionens arbete utifrån de nationella folkhälsomålen samt med koppling till Agenda 203.

Under våren har regeringen gett länsstyrelserna i uppdrag att stödja den regionala implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken, utifrån den stödstruktur som Folkhälsomyndigheten har utvecklat för det statliga folkhälsoarbetet. I regeringsbeslutet fastställs att "det läggs mycket resurser på att ta fram underlag och forskning om vad som fungerar i det främjande och förebyggande folkhälsoarbetet, men det saknas en statlig regional aktör med helhetssyn och ett tydligt implementerande uppdrag för att stödja verksamheter att arbeta utifrån denna kunskap." Det är av yttersta vikt att RJH kan vara uppdaterade och inkluderas i det arbetet på alla nivåer. Som ett led i att stärka samverkan mellan Folkhälsoenheten och Länsstyrelsens arbete på området har sedan tidigare en gemensam träff planerats under våren.

Kort om nuläge och prioriteringar

Folkhälsan är generellt god i Sverige utifrån ett internationellt perspektiv.

Folkhälsomyndigheten släppte nyligen den senaste årsrapporten av folkhälsans utveckling som visar att vi sett över tid lever allt längre i Sverige men att medelvisslängden i den svenska befolkningen sjönk under 2020. Skillnader mellan socioekonomiska grupper blir dock större och enligt rapporten finns inga tecken på minskad relativ ojämlikhet i hälsa. Länets befolkningsundersökningar visar att det finns fortsatta stora skillnader i levnadsvanor och förutsättningar/livsvillkor för hälsa mellan olika befolkningsgrupper och geografiska områden. Regionens befolkningsstruktur visar på en något åldrande befolkning och att det i länet är en något äldre befolkning än i riket. Folkmängden har ökat under de senaste åren, till vilket inflyttning från andra länder har bidragit men skillnaderna inom länet är stora då folk mängden i vissa kommuner fortsätter att minska, medan den ökar desto mer i andra delar.

Baserat på prioriteringar i länsrapporterna från befolkningsundersökningarna som nämns ovan bör tre punkter framförallt lyftas och tas i beaktande i det fortsatta arbetet:

- Vända den negativa trenden bland unga, framförallt tjejer/kvinnor gällande det psykiska välbefinnandet och upplevd hälsa
- Trygghet och sociala relationer är viktiga områden att arbeta vidare med för att begränsa de negativa trenderna men också ur perspektivet med relationer/attityder mellan föräldrar och barn/ungdomar utifrån ett främjande ANDTS-perspektiv
- Beakta socioekonomi vid arbetet med att främja goda levnadsvanor, där det behöver arbetas främjande för fysisk aktivitet och för att öka andelen personer med normalvikt.

Prioritering av folkhälsofrågorna kopplad till folkhälsopolicyn

Regionstyrelsen behandlade i december 2020 ett ärende om en handlingsplan kopplad till Läns gemensam folkhälsopolicy 2020-2024 (RS/352/2020). Beslut togs då om en prioritering av folkhälsofrågorna samt gav i uppdrag att utifrån de fastslagna prioriteringarna ta fram en övergripande handlingsplan för folkhälsofrågor i enlighet med gällande rutiner för övergripande handlingsplaner. De fem prioriteringarna var:

- Riktade hälsosamtal ska genomföras,
- Diskriminering, trakasserier och kränkande behandling ska minska,
- Det strategiska arbetet i länet gällande samverkan mellan kultur och folkhälsa ska utvecklas.
- Förekomsten av övervikt och fetma hos barn och ungdomar ska minska,
- Den psykiska hälsan hos ungdomar och unga vuxna ska öka,

Tre av dessa har i viss mån redogjorts för härövan. Riktade hälsosamtal är i en implementeringsfas. Det strategiska arbetet i länet gällande samverkan mellan kultur och folkhälsa är under utveckling med ett par tydliga insatser. Ett led i att arbeta med att minska diskriminering, trakasserier och kränkande behandling är hbtqi- och mångfaldsdiplomeringen och även om det finns fler insatser att arbeta med utgör det en möjlighet till varaktigt utvecklingsarbete.

Vad gäller att minska förekomsten av övervikt hos barn och unga lyfts det som prioriterat områden i Hälsa- och sjukvårdsnämndens verksamhetsplan. Folkhälsoenheten genomförde under 2021 en kartläggning av insatser i länet som relaterar till området, med stort fokus på främjande och förebyggande område. Ett av de mest framstående resultaten som lyftes var behovet av ett strukturerat samarbete för att arbeta med frågan. Några andra konkreta förslag på insatser inkluderar föräldraskapsstöd till familjer som har barn med övervikt eller fetma; tillgång till dietist inom barnhälsovård, elevhälsa och primärvård; kontinuerlig kompetensutveckling kring levnadsvanor, fysisk aktivitet på recept och kring motiverande samtal; samt att begränsa tillgång till sötade livsmedel inom skola, förskola och fritids. Resultaten av kartläggningen kommer under våren att behandlas i Folkhälso-z för att där hanteras vidare i samverkan. Utvecklingen följs även i det regioninterna politiska rådet för folkhälsa.

Den psykiska hälsan hos ungdomar och unga vuxna är som tidigare nämndes ett tydligt utvecklingsområde utifrån våra befolkningsundersökningar. Psykisk hälsa är ett område där det pågår en mängd insatser, såväl inom regionen som i samverkan med kommuner. På Folkhälsoenheten finns en regionintern samordnare med ett uppdrag som inrättades 2020 utifrån oron för pandemins konsekvenser. Utvecklingsarbetet kring antistigma bidrar med ytterligare insatser och kompetensutveckling till organisationen. Det finns behov att stärka samverkan mellan skola/elevhälsa och folkhälsoarbetet för att ge ett tidigare stöd till att bryta utvecklingen. Under 2022 genomförs även en utredning om att införa ungdomsmottagningar i samtliga länets kommuner.

Sammantaget pågår det många insatser inom de fem prioriteringarna som listas ovan. I takt med att dessa, såväl som det övergripande folkhälsoarbetet befästs i ordinarie verksamhet och långsiktig planering ges hållbara möjligheter till att utveckla arbetet och bör därmed vara styrande i regionens åtaganden gentemot andra parter. Därtill ska utvecklingen av det systematiska folkhälsoarbetet samt ökad kännedom om folkhälsopolicyn bidra till att stärka processer vad gäller analys och prioriteringar för det fortsatta arbetet. Mot bakgrund av detta samt att regionledningen i slutet av 2021 fattat beslut om att påbörja en avveckling av övergripande handlingsplaner görs bedömningen att en ny handlingsplan i nuläget inte skulle bidra till effektivare arbetssätt eller måluppfyllelse.

”EU för hälsa” 2021–2027

Programmet EU för hälsa är EU:s ambitiösa svar på covid-19-krisen. Pandemin har slagit hårt mot patienterna, vårdpersonalen och hälso- och sjukvården i EU. Med det nya programmet EU för hälsa vill EU gå längre än till bara krisinsatser och stärka vårdens resiliens.

Programmet inrättas genom förordning (EU) 2021/522 och ska ge finansiering till stödberättigade enheter, hälsoorganisationer och icke-statliga organisationer från EU-länderna och länder utanför EU som är associerade till programmet.

EU-länderna har det primära ansvaret för hälso- och sjukvården. EU:s folkhälsopolitik kompletterar de nationella strategierna, sörjer för att hälsoskydd ingår i all EU-politik och bidrar till en starkare hälsounion.

EU:s initiativ för hälso- och sjukvård ska

- skydda och förbättra EU-invånarnas hälsa
- bidra till att modernisera och digitalisera vård och infrastruktur
- öka hälso- och sjukvårdens resiliens
- utrusta EU-länderna så att de bättre kan förebygga och hantera framtida pandemier.

Strategiska hälsofrågor diskuteras av ländernas myndigheter och kommissionen i högnivågruppen för folkhälsa. EU-institutionerna, medlemsländerna, regionala och lokala myndigheter och andra aktörer bidrar alla till att genomföra EU:s folkhälsostrategi och årliga arbetsprogram.

Hälso- och sjukvården ska vara tillgänglig och effektiv och kunna anpassas till förändringar och framtida utmaningar. Vården står under press i alla länder, eftersom den är tvungen att utvecklas, moderniseras och anpassas till ändrade förutsättningar, vilket i sin tur kan öka vårdkostnaderna. Pressen kan bero på

- befolkningsutvecklingen (åldrande befolkning)
- epidemiologiska förändringar (den ökande bördan från kroniska sjukdomar)
- ny teknik (t.ex. kompatibilitet och standardisering)
- ökat patientinflytande
- personalbrist
- ojämn fördelning av vårdpersonal
- hälsoskillnader.

EU:s agenda för hälso- och sjukvårdssystemen från 2014 ska bidra till samordnade EU-insatser för effektiva, tillgängliga och anpassningsbara system.

Sedan 2003 har EU:s folkhälsoprogram bidragit till kunskap och evidens som använts för ett välgrundat beslutsfattande och forskningssatsningar. Det gäller bland annat bästa praxis, verktyg och metoder som gynnade både den offentliga vården och allmänheten direkt (t.ex. bättre diagnostiska tester, stöd till EU-ländernas nationella handlingsplaner mot cancer och bättre vård för patienterna).

- EU:s tredje folkhälsoprogram 2014–2020
- EU:s andra folkhälsoprogram 2008–2013
- EU:s första folkhälsoprogram 2003–2007

Vad gäller programmet?

Med programmet EU för hälsa ska EU investera 5,3 miljarder euro i löpande priser i insatser som kompletterar medlemsländernas folkhälsopolitik och där EU tillför ett mervärde.

Insatserna ska bidra till ett eller flera av programmets mål.

EU för hälsa har tio specifika mål som sorterar under de fyra allmänna målen:

1. Förbättra och främja hälsan i EU
 - a. Sjukdomsförebyggande och hälsofrämjande åtgärder
 - b. Hälsoinitiativ och samarbete på det internationella planet
2. Bekämpa internationella hälsohot
 - a. Förebyggande åtgärder, beredskap och insatser mot internationella hälsohot
 - b. Komplettering av nationell lagerhållning av krisnödvändiga produkter
 - c. Inrättande av en reserv av hälso- och sjukvårdspersonal och stödpersonal
3. Förbättra läkemedel, medicintekniska produkter och krisnödvändiga produkter
 - a. Förbättrad tillgång på ekonomiskt överkomliga läkemedel och medicintekniska produkter och krisnödvändiga produkter
4. Stärka hälso- och sjukvårdssystemen och deras resiliens och resurseffektivitet
 - a. Bättre hälsodata, digitala verktyg och tjänster och digitalisering av hälso- och sjukvården
 - b. Bättre tillgång till hälso- och sjukvård
 - c. Utveckling och genomförande av EU:s hälsoskyddslagstiftning och evidensbaserat beslutsfattande
 - d. Integrerat arbete mellan ländernas hälso- och sjukvård

EU för hälsa ska bana väg för en europeisk hälsounion genom att investera i följande brådskande prioriteringar:

- Insatser mot covid-19-krisen och en förstärkning av EU:s motståndskraft mot internationella hälsohot
- EU:s cancerplan

- EU:s läkemedelsstrategi.

Andra områden ska också främjas, t.ex. digitaliseringen av hälso- och sjukvården, insatser för att minska antalet antibiotikaresistenta infektioner och en ökad vaccinationstäckning.

EU ska dessutom utöka framgångsrika initiativ som de europeiska referensnätverken om sällsynta sjukdomar och fortsätta att driva det internationella samarbetet om globala folkhälsorhot och utmaningar.